

תצפית

התצפית - כשמה כן היא: החניכים יוצאים, בצוותים, לצפות, כלומר - להתבונן, בדברים שונים הקשורים בנושא הפעילות: במקומות מעניינים, בעלי חיים, בצמחים, בהתנהגויות של בני אדם, במראה של סביבות שונות וכו'. בתום התצפית, מתכנסים כולם במקום המפגש, מסכמים ומנתחים את מה שראו, בדיבור, בתערוכה או בהצגה.

בדרך זו, אפשר להשיג, בעזרת התצפית, מטרות שונות:

- להכיר לחניכים נושא מסוים (בעיית הפער העדתי, החיים בקיבוץ וכו').
- לעורר את החניך לנקוט עמדה כלפי נושא מסוים (כלפי התנהגויות מנומסות ובלתי מנומסות, כלפי אלימות, כלפי נקיון וכו').
- לעורר בחניכים עניין בנושא מסוים (למשל: לעורר עניין בעדות בישראל, כפעולת פתיחה לפעילות מעמיקה יותר בנושא זה).
- להסב את תשומת ליבם של החניכים לתופעות או לפרטים שאין אנו שמים אליהם לב בדרך כלל (למשל: למבטי עיניים שאנשים מחליפים ביניהם).
- להעמיק את ההיכרות בין חברי הקבוצה או להרחיב את הקשר בין חברי המועדון מהקבוצות השונות.

בנוסף למטרות אלה, אפשר להשתמש בכל תצפית למטרה נוספת, מטרה שאינה קשורה בנושא התצפית: אין זה משנה כל כך על מה החניכים צופים - על בעלי חיים, על בני אדם או על בתים - עצם ההתנסות בתצפית מפתחת בחניכים כושר התבוננות, יכולת הבחנה בפרטים ויכולת לנתח ולהבין טוב יותר את סביבתם. אבל זאת, כמובן, רק אם התצפית תהיה בנויה בצורה מתאימה, כך שתלמד ותעודד את החניך להתבונן סביבו וכיצד עושים זאת? על כך - בחוברת "קו-למדריך מספר 5 - תצפיות", בהוצאת צוות תכנים, משרד החינוך והתרכות - אגף הנוער .

1. תצפית על צורות התייחסות

אחד הדברים המשפיעים על הצורה שבה אדם פונה לאדם אחר הוא - מיהו אותו אדם: אל מבוגר הלבוש יפה ונהגים להתייחס בכבוד. אל צעיר לבוש קרעים, מתייחסים לעתים קרובות

בחדש, או "מלמעלה למטה". אל ילד מתייחסים בדרך כלל באופן משועשע, משחקי או סלחני, ולרוב אין לוקחים את דבריו כרצינות יתרה, וכן הלאה. מטרת התצפית הבאה היא להסב את תשומת ליבם של החניכים לכך שלבושו, גילו, מינו, מקצועו, יופיו ופרטיו האישיים האחרים של האדם, משפיעים על הצורה שבה מתייחסים אליו. ומדוע?

אם יבינו החניכים טוב יותר את אחד הגורמים המשפיעים על הצורה שבה הם מתייחסים לזולתם, ועל הצורה שבה האחרים מתייחסים אליהם - יוסיף הדבר להבנתם את יחסיהם עם אנשים אחרים וליכולתם לפעול בחברה.

מהלך המשחק:

חלק את החניכים לצוותים, בני שניים או שלושה חניכים, ותן לכל אחד דפים וכלי כתיבה. הסבר להם בקצרה כי נושא התצפית הוא לברר, באיזו מידה משפיעים פרטיו החיצוניים של האדם על הצורה שבה מתייחסים אליו. כמו כן, הסבר את האופן שבו עליהם לערוך את התצפית. אחר כך, יתפזרו כל הצוותים באיזור, וכל צוות יבחר לו אדם אחד לצפות עליו. רצוי שהאדם יהיה כזה, שיבוא כמגע עם אנשים רבים, כמו למשל - שוטר, פקיד דואר, בודק בטחוני, מוכר בחנות וכו'. כל צוות יעמוד במרחק מה מן האדם הנצפה ויבדוק כיצד הוא מתייחס לאנשים שאיתם הוא בא במגע, והאם התייחסותו לאנשים שונים היא שונה. האם למשל, השוטר מתייחס אל ילדים כפי שהוא מתייחס למבוגרים? (האם הוא גוער, מחייך, צועק ומוותר לשניהם בצורה שווה?) האם פקיד הדואר מתייחס לאנשים לבושים היטב כפי שהוא מתייחס לאנשים הלבושים ברשלנות? (האם הוא אדיב, חייכני וממלא את בקשותיהם במידה שווה?). האם המוכר בחנות מתייחס אל נשים יפות כפי שהוא מתייחס אל נשים מכוערות?

באופן דומה, אפשר לבדוק אם אנשים מתייחסים באופן שווה אל ערבים ואל יהודים, אל תיירים ואל ישראלים, אל נשים בהריון ואל נשים שאינן בהריון, אל זקנים ואל צעירים, אל בני עדות המזרח ואל בני עדות המערב וכו'.

במשך זמן מה יצפה הצוות על האדם שבחר, ישווה את התייחסותו לסוגים שונים של אנשים, ואת ממצאי התצפית - ירשום על דף תצפית. כדאי שכל צוות יצפה על שניים או שלושה אנשים שונים, בהתייחסם לבני אדם אחרים.

בתום הזמן שנקבע מראש - יתכנסו כל הצוותים במקום הפעולה. עתה מגיע שלב סיכום התצפית, מטרתו של שלב זה, ראשית - לאפשר לכל חניך לשמוע את ממצאיהם של הצוותים

האחרים ולספר על ממצאיו, שנית - ליצור תמונה כללית מן הממצאים של כל הצוותים, ושלישית - להסיק מסקנות.

את הסיכום אפשר לעשות באחת משלוש הצורות העיקריות הבאות:

- א. בשיחה: החניכים מספרים זה לזה על מה שראו, מחליפים דיעות, ומסכמים את התופעה שבה צפו.
- ב. בהצגה: לכל צוות ניתן זמן מוגבל להציג בפני שאר הצוותים את מה שגילה בתצפית. הוא יכול לעשות זאת בהצגה, שבה יציגו חברי הצוות כיצד האדם שבו צפו התייחס לאנשים שונים. ואפשר לעשות זאת בשיר היתולי או רציני על צורות התייחסויות שונות.
- ג. בתערוכה: כל צוות מסכם את ממצאיו ומסקנותיו על גבי בריסטול. (בתצפית בנושאים אחרים אפשר לשלב גם עבודה בפלסטלינה, מבנים מקרטון וכו'). על הבריסטול אפשר לכתוב, לצייר, לכתוב שירים, לשרטט טבלאות ושרטוטים וכו'. לאחר מכן, תולים את כל הבריסטולים בחדר ל"תערוכות התייחסויות", שבה החניכים מסתובבים ורואים מה מצאו הצוותים האחרים.

לסיכום, יש שלושה חלקים לתצפית:

1. הכנה לתצפית - כלומר, הסברים אשר יכוונו את החניכים לקראת תצפית פוריה. בלי חלק זה - סביר להניח שהחניכים לא יבחינו בדברים חשובים.
2. יציאה לתצפית - בחלק זה אפשר לצייד את החניכים בדפי תצפית, אשר בהם תהיינה רשומות שאלות מכוונות, או נקודות לתצפית, אשר יעזרו לחניכים להתמקד בנקודות מעניינות.
3. סיכום התצפית - בתערוכה, בהצגה, בשיחה וכו'. חלק זה מיועד לאפשר לכל חניך לשמוע על ממצאיהם של הצוותים האחרים, ליצור תמונה כללית מן הממצאים של כל הצוותים, ולהסיק מסקנות.

תרגיל ב - 9: תצפית בנושא השפעת האדם על הצמחיה

אחד הנושאים המעניינים והחשובים בתחום הצומח הוא השפעתו של האדם על הצמחיה. הכרת נושא זה, תאפשר לנו לדעת כיצד להשפיע על צמיחה יעילה ויפה. תכנון תצפית, אשר מטרתה להפנות את תשומת לב החניכים להשפעות שונות של האדם על הצומח. שים לב לכך, שאחת הנקודות החשובות בתכנון תצפית היא ההנחיות הניתנות לחניכים. אין זה מספיק לומר לחניכים: "לכו לבדוק את השפעתו של האדם על הצומח", משום שהחניכים לא ידעו כיצד לעשות זאת, והיכן להסתכל. יש לתת להם הנחיות, למשל - על ידי רשימת שאלות אשר יכוונו להתבוננות מעמיקה ופוריה.

תשובה:

כמו בתצפית הקודמת, החניכים מתחלקים לצוותים, כל צוות מקבל דף תצפית, ויוצא לצפות. בדף התצפית תופיע רשימה של תכונות צמחים, והחניכים יצטרכו לבדוק האם, היכן וכיצד משפיעים מעשיו של האדם על תכונות אלו. דוגמא לדף תצפית:

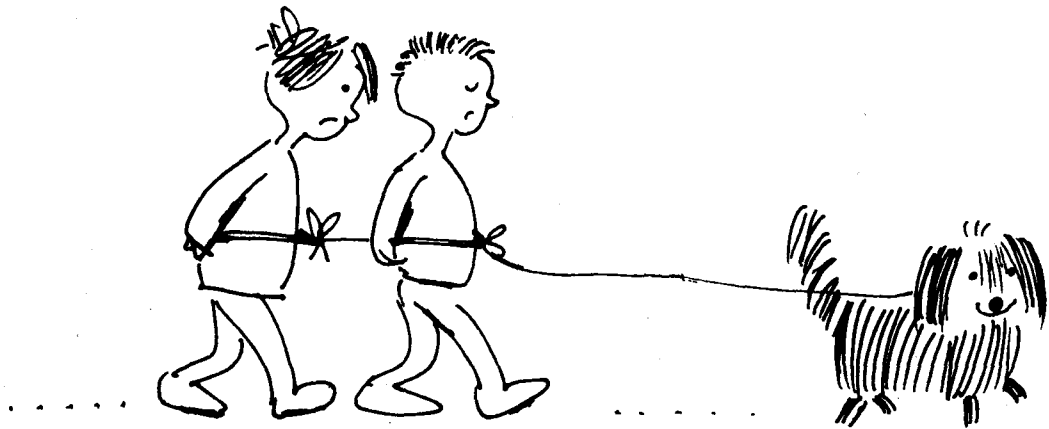
עליכם לבדוק בתצפית, כיצד משפיע האדם על הצמחים: בהשלכת אשפה, בהשאת ברז מים דולף, בבניית מבנים המטילים צל, בהליכה בשדה פתוח, בגינון והשקיה, בנטיעת עצים, בשתילת פרחים, בהנחת אבנים וחפצים גדולים על האדמה, בהבערת קוצים וכו'. תוכלו לבדוק את השפעת האדם:

- על צפיפות הצמחיה (ליד ברז מים דולף, בשבילים שבהם הולכים בני אדם ודורסים צמחים וכו').
  - על גובה הצמחים (השוו גדילה של צמחים בתנאי צל ובתנאי שמש. אלו צמחים זקוקים לצל ואלו לשמש?).
  - על סוגי הצמחים (השפעות של ריסוס, של הטלת צל, השקיה במים וכו').
  - על רכות העלים והגבעולים (בצל ובקרבת מים הצמחים רכים יותר).
  - על צבע העלים (מתחת לחפצים שהושלכו בשדה, למשל)
- וכן הלאה.

שים לב לכך, שדף תצפית זה עוזר לחניכים לדעת היכן וכיצד לצפות, אך מצד שני אין הוא מגביל אותם יותר מדי. הוא משאיר להם חופש פעולה ומרחב למחשבה וליזמה.

2. תצפית על אירוע מבוים

יתכן ונרצה לערוך תצפית על התנהגות מסוימת של בני אדם, אשר קשה למצאה. למשל -
אנו נרצה לבדוק, כיצד בני אדם מגיבים לאנשים המתנהגים בצורה בלתי מקובלת - אבל
היכן נמצא מקרה כזה? מקרים של התנהגות מוזרה אינם נפוצים כל כך ברחוב, ורוב
הסיכויים שאף אחד מצוותי התצפית לא יצליח למצוא מקרים כאלו. מה עושים?
אחד הפתרונות האפשריים הוא - לביים אירוע, ולבדוק כיצד אנשים מגיבים אליו.
לדוגמא - בשלח את אחד החניכים לבצע "בתום לב" מעשים מוזרים - יתווכח עם עצמו
בקול רם, ילך כשידו האחת מונפת כלפי מעלה וכו'. שאר חברי הצוות יתבוננו בתגובותיהם
של העוברים והשבים: האם הם מביטים בתמיהה? מצחקקים? מתעלמים? מפנים את מבטיהם
באי-נוחות?

תרגיל ב - 10: תצפית מבויימת על עזרה לזולת

בנה תצפית, אשר מטרתה לבחון באיזו מידה אנשים מוכנים לעזור לזולת. זאת, כדי
שהחניכים יעמיקו במקצת את הכרותם עם החברה שבה הם נמצאים, על הטוב ועל הרע שבה.

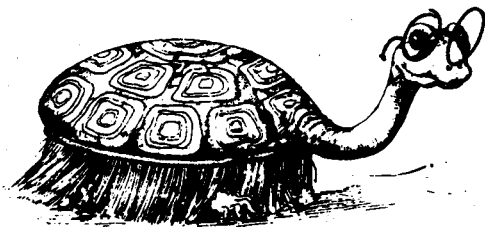
תשובה

כיוון שקשה למצוא ברחוב מקרים שבהם אדם נזקק לעזרה - תתאים כאן תצפית על אירוע מבוים. כל צוות ישלח אחד או שניים מחבריו לעשות עצמו כזקוק לעזרה. למשל - החניך מתקשה לשאת שק כבד - האם יושיט לו מישהו עזרה? או - החניך הופך בטעות סל תפוזים שבידו. האם יעזרו לו לאסוף את התפוזים? או - חניך אחד "מכה באכזריות" חניך אחר. האם ינסה מישהו להפריד ביניהם?

יתר החניכים עומדים במרחק מה, וצופים על תגובות האנשים. לאחר מכן מתכנסת כל הקבוצה, ומסכמת את הממצאים.

תרגיל ב - 11: תרגילי סיכום

1. תכנן תצפית, אשר מטרתה לגלות הבדלים בין שכונות מצוקה לבין שכונות מבוססות. זאת, כדי להגביר את מודעותם של החניכים לבעיית שכונות המצוקה.
2. תכנן תצפית, אשר מטרתה להפנות את תשומת ליבם של החניכים לצורה שבה אנשים מתנהגים בשעה שהם נבוכים.
3. תכנן תצפית, אשר מטרתה להגביר את המודעות של החניכים לכך, שאנשים מושפעים מן ההתנהגות של האנשים סביבם.
4. הגדר לעצמך מטרה, אשר לא הוזכרה עדיין, ובנה לה תצפית מתאימה.

האשה - גרפית ...